

Zondag 18 maart 2018

TivoliVredenburg - Hertz - 15.00 uur

EMANUEL AX

Franz Liszt 1811 - 1886

Uit: 'Années de Pèlerinage, Deuxième Année'

Sonetto 47 del Petrarca in Des

Wolfgang Amadeus Mozart 1756 - 1791

Sonate nr. 15 in F, KV533 / KV494

allegro; andante; rondo: allegretto

Franz Liszt

Uit: 'Années de Pèlerinage, Deuxième Année'

Sonetto 104 del Petrarca in E

Sonetto 123 del Petrarca in As

Johann Sebastian Bach 1685 - 1750

Partita nr. 5 in G, BWV 829

praeambulum; allemande; corrente; sarabande

tempo di minuetta; passepied; gigue

Pauze

Ludwig van Beethoven 1770 - 1827

Andante Favori (1803-1804)

Sonate nr. 21 in C, opus 53, 'Waldstein'

allegro con brio

introduzione: adagio molto

rondo: allegretto moderato

Liszt - Sonetti del Petrarca

Het is waarschijnlijk het mooiste reisdagboek dat ooit is geschreven: *Années de Pèlerinage* van Franz Liszt. De naam voor zijn dagboek haalde Liszt uit een werk van Goethe: *Wilhelm Meisters Wanderjahre*. Dat 'wandere(n)', het eeuwige zoeken zonder te vinden, was de ultieme inspiratiebron voor de romantische kunstenaar. Op reis in Italië leerde Liszt de poëzie van Francesco Petrarca (1304-1374) kennen, die daar perfect bij aansloot. Het ging namelijk over de onbereikbare geliefde, Laura genaamd. Of Laura fictief was of dat het om gravin Laura de Noves ging, zullen we nooit weten, maar zij zette Petrarca aan tot het schrijven van zijn sonnetten.

Petrarca inspireerde op zijn beurt Liszt, voor wie de natuur een andere grote bron van inspiratie was. 'De natuur die ik op reis zie, is meer dan alleen een beeld. Ik zie haar met een diepe emotie in mijn ziel. In mijn muziek probeer ik deze sterke sensaties te schilderen.'

Mozart - Sonate nr. 15

Het laatste deel van Mozarts sonate KV 533 was er het eerst. Hij schreef het als onafhankelijk werk (KV 494) en het idee om het rondo samen te voegen met de eerste twee delen kwam van zijn uitgever Franz Anton Hoffmeister. Mozart had een schuld bij Hoffmeister en kon weinig anders dan instemmen met diens verzoek. Hij voegde aan het eind van het laatste deel nog een uitgebreide cadens toe. Nergens in het stuk zoekt Mozart de lage registers van de piano zo op als in deze cadens. Daardoor is het verder vrij lichte rondo, met zijn zonnige refrein, beter in balans en past het goed in de context van de introverte eerste twee delen. Vooral het tweede deel, het *andante*, ontwikkelt zich met steeds langere frasen, veel chromatiek en verminderde akkoorden tot een dramatisch, maar wonderschoon deel. Het eerste deel ademt een andere sfeer; niet zo ernstig als het *andante*, maar toch ook niet zo speels als veel van Mozarts andere openingsdelen. Het begint met een melodie zonder begeleiding. Lopende achtste noten en enkele springende kwartnoten, het lijkt wel een fugathema van Bach. Na acht maten verschijnt het thema in een andere stem en ontwikkelt zich een ingenieus imitatiespel. Soms hoor je Mozart, soms herken je Bach. En wat deze sonate zo mooi maakt: nog vaker hoor je ze allebei.

Bach - Partita nr. 5

Het idee om zeven partita's te schrijven had Bach van Johann Kuhnau (1660-1722), zijn voorganger als cantor van de Thomaskirche in Leipzig. Uiteindelijk bleek Bachs liefde voor het getal zes zo sterk dat hij er eentje minder schreef. Eerder componeerde hij ook al zes Engelse en zes Franse Suites. De partita's verschenen tussen 1726 en 1730, één voor één. Bach wist dat hij buitengewoon moeilijke werken had geschreven en wilde per partita bekijken hoe het publiek erop zou reageren. Uiteindelijk publiceerde hij ze alle zes tezamen als zijn *Clavier-Übung* opus 1. Het lage opusnummer doet wat vreemd aan, omdat Bach met zijn Brandenburgse Concerten, vioolconcerten en inventies al de nodige meesterwerken op zijn naam had staan. Het gaat echter om het drukjaar en drukken was zo kostbaar dat Bach pas op 41-jarige leeftijd zijn eerste werk ter perse liet gaan. Uit de naam *Clavier-Übung*, ook naar Kuhnau voorbeeld, blijkt dat Bach zijn stukken een pedagogisch doel gaf, net zoals Domenico Scarlatti dat deed met zijn honderden sonates (*Essercizi per Gravicembalo* - oefeningen voor het klavecimbel). Hoewel Bach de meeste partita's de 'verplichte' *allemande, corrente/courante, sarabande* en *gigue* heeft gegeven, is hij veel vrijer met de vorm omgegaan

dan in zijn Engelse en Franse suites. Zo komen in de partita's onder meer een *scherzo*, een *capriccio* en een *burlesca* voor. Met deze dansen, elk met een eigen karakter, verruimde Bach zijn expressiemogelijkheden aanzienlijk. De Vijfde Partita begint met een speels *praeambulum* en een *allemande* waarin triolen in de ene stem tegen een gepunteerd ritme in de andere stem klinken. De partita heeft een wonderschone *sarabande* als sereen rustpunt midden in het werk. Met veel gepunteerde ritmes is het deel minder stromend dan de sarabandes in de andere partita's. Hierdoor heeft de pianist alle tijd en ruimte om zijn eigen versieringen te spelen. In het *tempo di minuetta* verdeelt Bach de driekwartsmaat onderin twee keer anderhalve tel. Een *menuet* en een tweedelige maatsoort, het lijken twee zaken die onmogelijk samengaan. Maar Bach deed het en liet daarmee andermaal zien dat hij ver boven conventies en tradities stond. Bach bewaart in zijn Vijfde Partita het moeilijkst voor het laatst: de *gigue* heeft een complexe dubbelfuga en is misschien wel het moeilijkst speelbare deel van de hele *Clavier-Übung* 1.

Beethoven - Waldsteinsonate en Andante Favori

Met enige tegenzin ging Beethoven ermee akkoord dat zijn muziek voor het Ritterballet onder de naam van graaf Ferdinand Ernst von Waldstein werd uitgegeven. Beethoven zag het als een investering en die heeft hij dubbel en dwars terugverdiend; Waldstein haalde hem naar Wenen en regelde een studieplek bij Haydn. Die samenwerking strandde al na een jaar, maar Beethoven bleef in Wenen en boekte steeds meer succes. Eerst als pianist en later als componist. Waldstein bleef hem steunen en Beethoven droeg verschillende werken aan hem op, waarvan zijn sonate opus 53 het bekendst is. Samen met de *Appassionata* en *Les Adieux* wordt de *Waldsteinsonate* als een van de hoogtepunten uit Beethovens middenperiode gezien. Al in de eerste twee maten gaat Beethoven revolutionair te werk: dertien keer achter elkaar hetzelfde akkoord en dus een opening zonder melodie. Een primeur! Met het oorspronkelijke tweede deel, het latere *Andante Favori*, was Beethoven aanvankelijk niet tevreden, hij vond het te lang. Hij maakte er een korte *introduzione* van, een inleiding tot het laatste deel. Daarmee morrelt hij aan de klassieke driedeligheid, want is de *Waldsteinsonate* nu tweedelig of driedelig? In de finale maakt Beethoven gretig gebruik van de nieuwste ontwikkelingen van zijn instrument: het klavier dat met een half octaaf was uitgebreid en het voetpedaal, dat het onhandige kniepedaal verving. In het derde deel schrijft hij dan ook pedaalinstructies voor, hetgeen vóór die tijd een zeldzaamheid was. Met langdurige trillers en zelfs octaafglissandi komt de sonate in het *prestissimo coda* tot een grote climax. In de Waldsteinsonate horen we Beethoven ten voeten uit: vernieuwend in alle opzichten.

Bart de Graaf

Emanuel Ax werd geboren in het Poolse Lviv, maar emigreerde op jonge leeftijd met zijn familie naar Winnipeg. Hij studeerde in New York aan de Juilliard School, waar hij zijn eerste prijs won, de Young Concert Artists Award. Zijn internationale doorbraak volgde in 1974, toen hij het eerste Arthur Rubinstein Piano Concours in Tel Aviv won, de eerste van een reeks internationale prijzen. In de loop van de jaren speelde hij o.a. met de orkesten van New York, Los Angeles, San Francisco, Boston, Cincinnati, Dallas, Washington, Nashville, Atlanta, St. Louis, Montreal en Ottawa. In Europe soleerde hij bij o.a. de Berliner Philharmoniker, London Symphony Orchestra, Tsjechisch Filharmonisch Orkest en het Chamber Orchestra of Europe o.l.v. Bernard Haitink. Met de dirigenten David Robertson en Sir Andrew Davis in Melbourne soleerde hij in alle pianoconcerten van Beethoven. Emanuel Ax speelde in opdracht van het Los Angeles Philharmonic Orchestra, Cal Performances Berkeley, Chicago Symphony Orchestra en de Carnegie Hall wereldpremières (samen met de sopraan Anne-Sophie von Otter en de cellist Yo-Yo Ma) van werken van Missy Mazzoli, Nico Muhly en Brett Dean.

Emanuel Ax heeft sinds 1987 een exclusief contract bij Sony Classical, waarmee hij recent muziek opnam van o.a. Mendelssohn (pianotrio's met Yo-Yo-Ma en violist Itzhak Perlman), en muziek voor twee piano's (met Yefim Bronfman) van Brahms en Rachmaninov. Voor zijn opnames van Haydn's pianosonates ontving Emanuel Ax een Grammy Award. Ook zijn opnames voor pianosonates van Beethoven en Brahms (met Yo-Yo Ma) ontving hij een Grammy Award. Verder nam hij pianoconcerten op van Franz Liszt en Arnold Schönberg, solomuziek van Brahms en (bewerkte) tango's van Astor Piazzolla. Met het Cleveland Orchestra tekende hij voor de première(-opname) van John Adams' *Century Rolls* (op het label Nonesuch). Een ander memorabel feit uit zijn carrière was in 2004/05 zijn bijdrage aan een BBC documentaire n.a.v. de herdenking van de Holocaust en de bevrijding van Auschwitz.

In de afgelopen jaren concentreerde Emanuel Ax zich meer op hedendaagse pianomuziek en pianomuziek uit de twintigste eeuw, waarbij hij premières speelde van werken van John Adams, Christopher Rouse, Krzysztof Penderecki, Bright Sheng en Melinda Wagner. Verder speelt hij veel kamermuziek, waarbij hij samenwerkt(e) met o.a. Young Uck Kim, Cho-Liang Lin, Mr. Ma, Edgar Meyer, Peter Serkin, Jaime Laredo en wijlen Isaac Stern. Emanuel Ax woont in New York, is Fellow van de American Academy of Arts and Sciences, en ontving eredocoraten van de Yale en Columbia Universiteiten.

Het volgende, tevens laatste concert in de serie Internationale Topensembles II

Maandag 9 april - Hertz - 20.00 uur

Menahem Pressler & Schumann Quartett

Werken van Tsjajkovski en César Franck